

УДК 630 (477.87)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Хаустова К.М.

У статті застосовано метод SWOT-аналізу, подано його сутність та методичні підходи дослідження. Здійснено порівняльний аналіз сучасного стану функціонування лісового господарства Закарпатської області. Обґрунтовано вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на процеси господарювання.

Кількість бібліографічних посилань – 11; мова – українська.

Ключові слова: SWOT-аналіз, зовнішні і внутрішні фактори функціонування лісового господарства, сильні і слабкі сторони діяльності.

ВСТУП

Одним з найбільших багатств Закарпатської області є ліси. Ліси виконують важливі економічні,

екологічні та рекреаційні функції. За лісистістю наша область займає перше місце в Україні. Загальна площа лісового фонду 694 тис. га., або 51% території.

Значення лісів як одного з джерел економічного розвитку краю, можна розглядати у наступних аспектах:

Хаустова Ксенія Михайлівна – асистент кафедри менеджменту Мукачівського технологічного інституту

- як складову рекреаційних ресурсів, що приваблює безліч туристів з інших регіонів України та із-за кордону. Без розвитку та відновлення лісів першої категорії неможливий розвиток туристичного комплексу;

- як сировинну базу – основу розвитку деревообробної хімічної, будівельної промисловості;

- як об'єкт купівлі–продажу ділової деревини – вагоме джерело поповнення місцевого бюджету;

- побічні продукти лісу – як важливе джерело сировини та продовольчих ресурсів.

Проблема збереження, примноження та ефективного використання багатих лісових ресурсів Закарпаття завжди хвилювала людей, владні структури, вчених, спеціалістів. Зокрема, дослідженню ефективного використання та відтворення лісових ресурсів присвячено багато наукових праць: Бойко М.М., Бойко Я. М. [1], Дяченко Б.І. [3], Карпук І.А. [5], Рушак М.Ю. [8], Фіольмі Х. [11] та ін.

Однак, існує багато невирішених проблем розвитку і відродження лісового господарства нашої області, які потребують стратегічного підходу, необхідності поглибленого моніторингу і подальшого дослідження. Метою даної статті є аналіз основних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування лісового комплексу Закарпатської області, розробка стратегічних пропозицій щодо покращення стану лісового господарства, використовуючи методику SWOT-аналізу.

У статті використано метод порівняльного економічного та статистичного аналізу, а також метод системного підходу. Для досягнення поставленої мети дослідження, структура статті побудована таким чином: у першому розділі розглядаються теоретичні засади сутності, узагальнено методику здійснення SWOT-аналізу. У другому розділі подано аналіз сучасного стану лісового господарства області із застосуванням даного аналізу.

1 СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЗДІЙСНЕННЯ SWOT-аналізу

SWOT-аналіз – це дуже поширений вид діяльності на успішних підприємствах світу, який витримав перевірку часом і доводить свою необхідність як важливий елемент раціоналістичного під-

ходу для розробки та реалізації стратегії підприємств в умовах ринкової економіки. Методика SWOT-аналізу розроблена переважно для підприємств і організацій. Проте, на нашу думку її можна використовувати для всіх об'єктів та галузей народного господарства, враховуючи, звичайно, особливості кожного об'єкта

У цілому, SWOT-аналіз полягає у дослідженні основних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища об'єкта дослідження, їх групування за ознакою позитивного і негативного впливу на об'єкт дослідження, складанні матриці SWOT-аналізу, яка дає можливість розробити основні стратегічні заходи. У процесі дослідження зовнішні фактори виступають як сукупність факторів, які прямо чи опосередковано впливають на функціонування об'єкта дослідження і на які об'єкт дослідження не може впливати взагалі або має незначний вплив. Внутрішні – це сукупність факторів які впливають на ефективність діяльності об'єкта дослідження і які перебувають під безпосереднім контролем керівників даного об'єкта.

Результатом аналізу факторів зовнішнього середовища є виявлення можливостей і загроз, внутрішніх факторів – сильні та слабкі сторони об'єкта дослідження, які є основними елементами для побудови матриці SWOT-аналізу. Аналізуються – сильні сторони (strength) – внутрішні можливості, навички чи ресурс, що зумовлюють ефективне функціонування об'єкта дослідження, слабкі сторони (weaknesses) – види діяльності, які здійснюються недостатньо, або ресурси чи підсистеми потенціалу, що неефективно використовуються, можливості (opportunities) – сукупність факторів, що переважно позитивно впливають на функціонування об'єкта, загрози (threats) – сукупність факторів, що переважно негативно впливають на діяльність об'єкта.

Простежити співвідношення факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, що трактується в категоріях SWOT-аналізу, можна за допомогою матриці (рис. 1), як своєрідної форми подання інформації, яка не містить остаточної інформації для прийняття управлінських рішень, але дає змогу впорядкувати процес обмірковування всієї наявної інформації і встановлювати основні стратегічні заходи для покращення стану досліджуваного об'єкта.

		Зовнішнє середовище	
		Можливості	Загрози
Внутрішнє середовище	SWOT-аналіз	1. 2. і т.ін.	1. 2. і т.ін.
	Сильні сторони	Поле СіМ	Поле СіЗ
	1. 2.і т.ін.		
Слабкі сторони	Поле СлМ	Поле СлЗ	
1. 2.і т.ін.			

Рис.1 Матриця SWOT-аналізу, [12, с. 143]

Як видно з матриці, на перетинах окремих складових груп факторів матриці формуються певні поля, що їх треба враховувати в ході розробки стратегічних заходів: Поле СіМ – потребує стратегічних заходів щодо підтримки та розвитку сильних сторін в напрямку реалізації можливостей, що надає зовнішнє середовище; Поле СіЗ – розробка стратегічних заходів використання сильних сторін об'єкта дослідження з метою пом'якшення загроз; Поле СлМ – подолання слабких сторін за рахунок можливостей, що їх надає зовнішнє середовище; Поле СлЗ – іноді називають „кризовим полем”, оскільки тут поєднуються загрози середовища із слабкістю об'єкта дослідження. З огляду на це існує нагальна потреба розробки стратегічних заходів, спрямованих як на подолання загрози, так і усунення слабких сторін.

Об'єкт дослідження, лісове господарство Закарпатської області, багатofункціональне державне територіально – галузеве утворення, яке виконує такі функції: ведення лісового господарства, охорона і відтворення лісу, лісозаготівельні роботи та організація побічного користування лісом. Органом управління є Обласне управління лісового господарства, якому підпорядковані 18 підприємств держкомлісгоспів. Управління є бюджетною установою, утримується за рахунок коштів державного бюджету та частково за рахунок прибутків держлісгоспів. Постійними лісокористувачами в області є 34 підприємства та організації, яким надані у користування або володіння землі лісового фонду. Основними лісокористувачами є 18 підприємств Держкомлісгоспу, у віданні яких знаходиться 79,8% його обсягу, 11 – Мінагрополітики (14,8%), 3 – Мінекології та природних ресурсів (26%), 1 – Міноборони (2,3%) та 1 – Міносвіти 0,6%).

Особливостями даного об'єкта аналізу є те, що деякі з факторів його функціонування можна віднести як до факторів зовнішнього середовища, так і до факторів внутрішнього середовища. Фактори зовнішнього середовища можуть мати змінний вплив, тобто іноді впливати позитивно, а іноді – негативно.

До зовнішнього середовища лісового господарства Закарпатської області можна віднести такі фактори:

- Політичні (рішення уряду щодо підтримки галузі, моніторингу та контролю природних ресурсів, стабільність уряду);
- Економічні (державне фінансування галузі, система оподаткування, кон'юнктура ринку лісоматеріалів, інвестиційні процеси, політика і переважна система ціноутворення на продукцію галузі, рівень державного регулювання цін на продукцію лісозаготівель);
- Правові (основні закони і нормативні акти, які регулюють діяльність лісogосподарських підприємств);

- Техніко-технологічні (рівень розвитку техніки та обладнання, технологія проведення лісозаготівельних робіт);

- Природно-екологічні (природно-кліматичні умови, природний склад та вікова структура лісових насаджень, територіальне розміщення лісових масивів, стихійні лиха);

- Соціально-демографічні фактори (кваліфікаційні характеристики робочої сили, ціннісна орієнтація населення, що проявляється у бережливому ставленні до лісових ресурсів);

- Міжнародне середовище (зовнішні інвестиції у лісовий комплекс регіону, міжнародний ринок лісових ресурсів).

До факторів внутрішнього середовища лісового господарства належать:

- Система управління лісовим господарством області;
- Персонал, його кваліфікаційні характеристики та система управління персоналом;
- Фінансовий стан;
- Технічний стан та забезпечення матеріальними ресурсами;
- Лісова та виробнича інфраструктура.

2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ SWOT-аналізу

На основі досліджень наукових праць вітчизняних вчених, провідних спеціалістів лісового комплексу Закарпаття та статистичних даних, згідно з вибраною методикою фактори середовища можна згрупувати за такими елементами SWOT-аналізу:

Можливості:

1. Раціональне використання природного складу карпатських лісів. У структурі порід переважають твердолисті – 62,2% (бук, дуб, явір, черешня) і хвойні – 29,9% (сосна, ялінка, ялиця). Загальний запас деревини складає 207,5 млн. кубометрів, зокрема зрілих порід – 37,04 млн. кубометрів.

2. Рекреаційного потенціалу закарпатських лісів.

3. Багатого потенціалу продукції побічного користування лісів. На кожен тону деревини припадає майже тону плодів, ягід, грибів та рослин – як технічних, так і лікарських.

4. Державної підтримки галузі, реалізації розробленої регіональної програми розвитку лісового господарства Закарпатської області на 2005-2015 роки. Основною метою програми є сприяння збалансованому та невиснажливому користуванню біологічних ресурсів у господарській діяльності та стійкому розвитку лісового господарства в регіоні.

5. Розвиток і розширення міжнародної співпраці у напрямку охорони та відтворення карпатських лісів. Починаючи з 2004 в області діє швей-

царсько – український проект сталого розвитку лісового господарства „FORZA”, мета якого – перенести на ліси Закарпаття досвід Фінляндії, Швеції та Австрії із вирощування різновікових деревостанів.

Загрози:

1. *Недостатнє бюджетне фінансування.* Однією з основних проблем ефективного функціонування лісового господарства як Закарпатської області, так і України є недостатнє бюджетне фінансування. Відсутні єдині нормативно-правові акти з питань фінансування та використання коштів державного бюджету на охорону і відновлення лісових ресурсів; не розроблено цілісної системи планування та фінансування заходів щодо охорони і відновлення лісових ресурсів; не розглянуто доцільність створення фонду фінансування лісового господарства; не проаналізовано рівень плати за спеціальне використання лісових ресурсів стосовно його відповідності фактичним затратам на створення деревостанів та цінам на круглий ліс.

За даними обласного управління лісового господарства, для нормального ведення лісового господарства потрібно в середньому 60 млн. грн. на рік, з державного бюджету виділяється – близько 5 млн. (8,3%).

2. *Недосконале законодавство.* Лісове господарство діє на підставі лісового кодексу, деякі положення і нормативні акти якого застаріли і не враховують соціально-економічний стан держави та міжнародні норми.

3. *Нестабільність уряду та урядової політики* призводять до періодичної зміни керівництва обласного управління лісового господарства, в результаті має місце постійна зміна стратегічних орієнтирів діяльності лісового господарства та зниження відповідальності.

4. *Одновекторність інвестиційної політики* зовнішніх та внутрішніх інвесторів, яка спрямована на вкладання інвестицій лише у переробну галузь лісового господарства (у кращому випадку), без врахування проблем охорони та відтворення лісових ресурсів та забезпечення функціонування лісової інфраструктури.

5. *Екологічні та стихійні лиха* (вітровали, повені, селеві потоки) періодично наносять значних збитків лісовому господарству.

6. *Низький рівень екологічної культури населення* призводить до лісових пожеж, самовільних рубок лісу, браконьєрства.

Сильні сторони:

1. Зростання обсягів продукції лісового господарства та їх рентабельності. Згідно з даними головного управління статистики у Закарпатській області, за 2004р. лісовим господарством області вироблено продукції, виконано робіт та надано послуг на 91,6 млн. грн. (у діючих цінах), з них продукція лісозаготівель склала 86,0 млн. грн. або 93,9%. Заготовлено ліквідної деревини 1037,6 тис. щільних куб.м., з якої 48,6% – від рубок головного

користування та 51,4% – від рубок пов'язаних з веденням лісового господарства. Загальний обсяг продукції, робіт та послуг лісового господарства у 2004 році зросли на 36% у порівнянні з 2000р. і на 25% у порівнянні з попереднім 2003роком. Рентабельність продукції зросла на 1% у порівнянні з 2000р.

2. Починаючи з 60-х років минулого століття на Закарпатті подолано розрив між вирубкою та відновленням лісу на зрубках.

3. Забезпечення виконання всього комплексу лісгосподарських робіт є можливим лише завдяки висококваліфікованій, самовідданій праці робітників лісової галузі. Основні спеціалісти-лісники – це кваліфіковані робітники, які охороняють ліс, а майстри лісу організують роботи в ньому. Лісничий очолює колектив і відповідає за ведення господарства на площі у 4-8 тисяч гектарів. Загальна чисельність працівників лісового господарства в Закарпатській області 4500 чол., з них 2000 чол. – працівники лісової охорони.

4. У 2003 році в Закарпатській області (Управлінням лісового господарства та облдержадміністрацією) запроваджено механізм забезпечення деревиною підприємств лісопереробної та деревообробної галузей на принципах ринкової економіки, шляхом проведення державного аукціону на продукцію лісозаготівель та лісопереробки, що дає змогу реалізувати деревину за цінами, вищими на 15-20 % від діючих на ринку області.

Слабкі сторони:

1. *Неефективна система управління лісовими ресурсами та негативна спадщина.* До 1995 року ліси Закарпаття знаходились у користуванні лісокомбінатів колишнього Міністерства лісової і деревообробної промисловості, які займалися веденням лісового господарства, лісопереробкою та деревообробкою. У результаті реформування були приватизовані об'єкти лісопереробки і деревообробки. Функції ведення лісового господарства, охорони і відтворення лісу, лісозаготівельних робіт та організації побічного користування лісом покладено на обласне управління лісового господарства в особі 18 підприємств держкомлісгоспів. Крім того, результати приватизації лісокомбінатів для державного та недержавного сектору повністю протилежні.

Недержавний сектор отримав у власність майно лісопереробних та деревообробних підприємств, адмінспоруди, контори лісництв, засоби лісозаготівлі, доступ до рубки лісу. Дешева деревина та відсутність необхідності витратити кошти на вирощування лісу створили сприятливі умови для отримання надприбутків.

У державному секторі залишилися лісові масиви та зобов'язання щодо їх відновлення, догляду, охорони, захисту; майно отримано менше 30 % від належного до передачі; доступ до заготівлі деревини для отримання додаткових доходів обмежений. У результаті, підприємства держкомлісгоспу зараз знаходяться у кризовому стані.

2. Низький рівень рентабельності лісогосподарських підприємств (2,8%).

3. Незадовільний сучасний стан лісових доріг та лісової інфраструктури. Густота дорожньої мережі в лісовому фонді області становить близько 0,3 км на 100 га, що майже у 10 разів менше, ніж у країнах Європи. Катастрофічні поєвни 1998 і 2001 років нанесли значні збитки і лісовому господарству, зокрема ними було зруйновано більшість об'єктів лісової дорожньої мережі. Незважаючи на виконані значні обсяги робіт з відновлення та будівництва лісової дорожньої інфраструктури, її стан у даний час не дозволяє забезпечити необхідний рівень ведення лісового господарства та лісозаготівель і вимагає у подальшому великих капіталовкладень.

4. Недостатній рівень використання ресурсозберігаючих технологій в процесі проведення лісозаготівельних робіт. З 1 січня 2005 року в дію вступив Закон України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону", яким забороняється застосування на лісозаготівлях гусеничних тракторів. Трелювання деревини проводилося переважно гусеничними тракторами, а також часто використовувалися трактори сільськогосподарського призначення. Нині в лісах ДЛГ працюють 24 канатні установки, 142 колісні трактори, 367 пар коней. Проте, наявні засоби задовольняють фактичну потребу для проведення лісозаготівельних робіт менше як на 50%. Основна проблема переходу на ресурсозберігаючі технології полягає у тому, що необхідну для проведення лісозаготівель у Карпатах сучасну природозберігаючу техніку в Україні не випускають, а зарубіжні технології надзвичайно дорогі.

5. Оплата праці та мотивація персоналу. На жаль, у даний час дуже мало уваги звертається на мотивацію працівників даної галузі. Середній рівень зарплати працівника лісової охорони складає 450 грн., крім того, в деяких лісгоспах спостерігається затримка зарплати, несвочасно здійснюється оплата поставленої продукції підприємствам різних форм власності.

6. Рівень лісової охорони міг би бути кращим. Зокрема, згідно з даними державного комітету статистики у Закарпатській області, за січень-грудень 2004 року зафіксовано 3223 випадки лісопорушень, з них невиявленими лісопорушниками – 862 випадки. Шкода, завдана лісовому господарству внаслідок самовільних та незаконних рубок лісу, склала 6147,0 тис. грн., з них відшкодовано за призначенням суду 1333,9 тис. грн. (22%).

7. Погіршення стану лісових ресурсів області. Відомо, що за останні десятиріччя внаслідок неврегульованих рубок головного користування відбулося значне зниження лісистості, порушення вікової структури зелених насаджень, зрідження лісостанів. Усі держлісгоспи головну увагу приділяють рубкам головного користування, рубки догляду проводяться не повною мірою, або є формальністю. Результат – дуже низька якість відновлення лісу на вирубках, незалісненість значних площ вирубок або переважання на них монокультурної ялини.

ВИСНОВКИ

Результати аналізу показують, що в стратегічному балансі лісового господарства Закарпаття склалася загрозлива ситуація, оскільки загрози зовнішнього середовища переважають над можливостями, а кількість сильних сторін є набагато меншою за кількість слабких. Це свідчить про те, що більшість накопичених проблем повинні розв'язуватися як на рівні держави, так і органів місцевого самоврядування.

За результатами SWOT-аналізу слід здійснити наступні стратегічні заходи:

- забезпечити перегляд законодавчих і нормативних актів, які регламентують відносини у лісовій галузі з урахуванням соціально-економічного стану держави і міжнародних норм;

- розробити цілісну систему планування та фінансування охорони і відновлення лісових ресурсів;

- лісовим підприємствам врегулювати плату від пня та ПДВ від продажу деревини, отримані доходи залишити лісогосподарським підприємствам на проведення комплексу робіт щодо охорони та відтворення лісу;

- з метою належного контролю господарювання в галузі активізувати роботу державної лісової інспекції;

- на обласному рівні створити позабюджетний фонд на розвиток інфраструктури та лісових доріг. Основними джерелами формування фонду можуть бути певні відсотки від орендної плати, екологічного збору, плати за використання лісових ресурсів місцевого значення, надходження від штрафних санкцій.

Подальші дослідження потребують удосконалення системи застосування комплексних підходів і економічних методів аналізу лісогосподарювання на перспективу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко М.М., Бойко Я.М. Стан та напрями відновлення лісопромислового виробництва Закарпаття./ Економіка Закарпаття сьогодні і завтра: шляхи виходу з кризи. Матеріали науково-практичної конференції. – Ужгород, ВАТ "Патент", 1997. – с. 55.

2. Дяченко Б.І. та ін. Порівняльна характеристика лісових ресурсів прикордонних регіонів України і окремих країн Європи./Стратегія сталого розвитку Закарпаття:еколого-економічний аспект та соціальні моделі. –Ужгород, 2001.-с.445.
3. Звіт про результати аудиту ефективності управління лісовими ресурсами Карпатського регіону / Підготовлено департаментом контролю за використанням коштів державного бюджету в регіонах і затверджено постановою Колегії Рахункової палати від 19.08.2003 № 16-2 / – Київ: Рахункова палата України, 2004. – Випуск 1.
4. Карпук І.А. Ліси України в контексті реформування економіки. „Регіональна економіка”№3, 2003.
5. Лісовий комплекс Закарпаття: сучасний стан, проблеми стабілізації та перспективи розвитку. Матеріали регіональної науково-практичної конференції. – Ужгород : „Патент”, 1998.
6. Нові кроки – маневр широкий. "Новини Закарпаття" №183-184 від 6 грудня 2003.
7. Рушак М.Ю. Ліси Закарпаття як фактор впливу на екологію краю/Науковий вісник ужгородського університету. Серія “Економіка”, №8. – Ужгород, 2001. – с.82.
8. Статистичний бюлетень. Про господарську діяльність підприємств лісового господарства у 2004 році , Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2005.
9. У лісовій галузі – „FORZA” „Новини Закарпаття” № 56 від 12 квітня 2005.
10. Фіольмі Х. Швейцарсько-український проект сталого лісокористування на Закарпатті як важливий фактор економічного розвитку та збереження природних і культурних цінностей Карпат./ Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат. Матеріали науково-практичної конференції. – Рахів, 2005.-с.15.
11. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: Підручник. – К.:КНЕУ, 2004. – с. 143.

УДК 332.32(477.87)

ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В РЕГІОНІ: ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Романович Р.А.

Розглянуто основні засади формування територіальної структури землекористування в регіоні. Обґрунтовано методологічні підходи дослідження господарського використання земельних ресурсів. Здійснено аналіз і результативність земельної реформи, змін земельних відносин, визначено пріоритетні напрямки використання земельних угідь на перспективу.

Кількість бібліографічних посилань – 17; мова – українська.

Ключові слова: територіальна структура регіонального землекористування, реформування земельних відносин, пріоритетні напрямки використання земельних угідь.

ВСТУП

Земля, як матеріальна основа виробничої діяльності є не тільки предметом, але і засобом праці. До того ж, у процесі сільськогосподарського виробництва природна родючість землі під антропогенним впливом перетворюється в ефективну родючість і стає продуктивною силою суспільства. Особливістю земельних ресурсів як засобу виробництва є просторове обмеження та неможливість штучно продукуватися. Тому важливою проблемою залишається виважений підхід до організації землекористування, забезпечення процесів повноцінного відтворення землі та регулювання суспільних відносин з приводу володіння, розпорядження та використання земельних ділянок. Оскільки, проведення земельної реформи в умовах перехідної економіки України пов'язане із змінами існуючої системи землекористування на основі розвитку

різних форм господарювання та форм власності на землю, постає необхідність удосконалення територіальної структури землекористування в регіоні, розробка та реалізація шляхів його оптимізації.

Проблеми раціонального використання земельних ресурсів, завдання їх територіальної оптимізації знайшли відображення на загальнонаціональному рівні в наукових працях Андрейцева В.І., Гайдуцького П.І., Даниленко А.С., Данилишина Б.М., Добряка Д.С., Іванух Р.А., Мессель-Веселяка В.Я., Саблука П.Т., Трегобчука В.М., Федорова М.М., [1, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 15, 17] Дослідження еколого-економічних проблем використання земельних ресурсів Карпатського регіону України присвячені наукові праці Бриндзі З.Ф., Лендела М.А., Тьорло В.В., [2, 10, 16] Проте, особливості оптимізації територіальної структури землекористування, питання раціонального використання земель у процесі різноукладного господарювання, його вплив на соціально-економічні проблеми регіону, поки що, вивчені недостатньо.

Романович Рудольф Антонович – аспірант кафедри економіки, менеджменту та маркетингу УжНУ